CO POŽADUJE NAŘÍZENÍ O OBNOVĚ PŘÍRODY VE VZTAHU K LESŮM

ANEB JAK JSME SE S TÍM (NE)VYPOŘÁDALI V RÁMCI PRÁCE NA NÁRODNÍM PLÁNU A CO BYCHOM MUSELI UDĚLAT, ABY TO DOBŘE DOPADLO

MILAN HRON

Ing. MILAN HRON

Přes 30 let profesním lesníkem a lesním hospodářem, účastníkem jednání NLP II, NAP a dalších, donedávna předsedou Pro Silva Bohemica, z.s.

NAŘÍZENÍ A LESY

Tematická expertní skupina v rozsahu cca 40 lidí k článku 12 nařízení o obnově přírody – obnova lesních ekosystémů se prezenčně i on-line několikrát sešla na MŽP v letech 2025 a 2026, aby připravila Národní plán na obnovu přírody. Má to být klíčový strategický dokument, jehož prostřednictvím Česká republika (a každý další stát EU) navrhuje konkrétní postup ke zlepšení stavu poškozené krajiny, obnově ekosystémů a návratu biologické rozmanitosti. Tento plán přímo vychází z evropského nařízení o obnově přírody (Nature Restoration Law) a má představovat zásadní posun od pouhé ochrany stávajících zbytků přírody k její aktivní obnově. Hlavním účelem plánu je vytvořit jednotný celostátní rámec, který zohlední specifika českého prostředí a pomůže splnit závazné evropské cíle – tedy obnovit alespoň 30 % degradovaných stanovišť do roku 2030, 60 % do roku 2040 a 90 % do roku 2050.

V rámci evropského nařízení o obnově přírody (NRL) se lesních ekosystémů přímo i nepřímo týká hned několik článků, z nichž mezi nejdůležitější patří:

- Článek 4 – Obnova suchozemských, pobřežních a sladkovodních ekosystémů: Týká se chráněných stanovišť v rámci sítě Natura 2000, kam spadá i velké množství chráněných lesních typů (např. acidofilní bučiny, suťové či lužní lesy). Státy mají za povinnost uvést tato stanoviště do „dobrého stavu“. Tato část lesů je „pod patronací“ ochrany přírody a je řekněme nejméně problémová, protože jde o relativně zavedený institut a vlastníci lesů si na něj plus mínus „zvykli“.
- Článek 10 – Obnova lesních ekosystémů: Toto je nejspecifičtější článek věnovaný výhradně lesům. Ukládá členským státům povinnost zajistit na vnitrostátní úrovni rostoucí trend u šesti klíčových indikátorů biologické rozmanitosti (mrtvé dřevo, věková struktura, konektivita, lesní ptactvo a organický uhlík). Pokrok se měří do roku 2030 a následně každé tři roky. Z pohledu vlastníků se nepochybně bude jednat o velké překvapení, jaké věci jsou sledované a na co by měli při hospodaření dbát bez ohledu na kategorii lesa.
- Článek 13 – Příspěvek k výsadbě tří miliard dalších stromů: Tento článek přímo stanovuje závazek pro členské státy přispět k celounijnímu cíli vysázet do roku 2030 nejméně 3 miliardy stromů. Výsadba musí probíhat v souladu s ekologickými principy, podporovat biologickou rozmanitost a konektivitu krajiny, nikoli vytvářet průmyslové monokultury. S první částí závazku bychom coby jedna se zemí s nejvyšším podílem umělé obnovy lesa neměli mít problém a v druhé části nás končící (možná zároveň i začínající?) kůrovcová kalamita naučila obnovovat porosty určitě již pestřejší než dřív.

Podrobněji k čl. 10 a indikátorům

Státy musí vykázat prokazatelné zlepšení u následujících ukazatelů:

- Index běžných druhů lesních ptáků (Common forest bird index); populace lesního ptactva citlivě reagují na kvalitu prostředí, a proto je tento ukazatel povinný pro všechny státy.

Volitelné indikátory (stát musí vybrat minimálně 6 ze 7 následujících):

- Stojící mrtvé dřevo

• Podíl lesů s bohatou věkovou strukturou (věkově diferencované lesy)
• Propojení lesů (konektivita lesní krajiny zabraňující fragmentaci)
• Zásoba organického uhlíku v lesním ekosystému
• Podíl lesů, v nichž převládají původní (místně domovské) druhy dřevin
• Druhová rozmanitost dřevin

Informace o lesích máme velice podrobné, takže nebude problém jak s výchozími daty (pokrok v indikátorech se měří v šestiletých cyklech srpna 2024) ani s jejich měřením, ale Černého Petra si zřejmě vytáhne ležící mrtvé dřevo kvůli značné proměnlivosti a horší měřitelnosti jeho různých forem od jasného padlého kmene až po mizející téměř rozloženou hmotu.

SHRNUTÍ VÝSTUPŮ Z PŘÍPRAVY NÁRODNÍHO PLÁNU NA OBNOVU PŘÍRODY (NPOP)

Tady je potřeba vložit několik poznámek. Práce na samotném NPOP se z pohledu člena pracovní skupiny nerozebíhaly nijak závratným tempem, dost času zabraly debaty o metodikách, přístupech a aktualitách z evropského dění, které na tom bylo zřejmě dost podobně. Z jednotlivých sezení byly pořizovány zápisy, všichni členové mohli čerpat informace a zpracovávat podklady z jednoho datového skladu a sem i vkládat vlastní připomínky a návrhy. Samotný NPOP se dostal v přípravě do značného časového skluzu (přesné důvody mi nejsou známy), přičemž jasný harmonogram (odevzdání čistopisu EK k 1. 9. 2026, tj. nutná veřejná konzultace, vnitřní a mezirezortní připomínkové řízení a vypořádání) znamenal, že k projednání nějakého finálního znění před mezirezortem už nedošlo a sestavení materiálu pro další procesy bylo plně v režii MŽP.

JAK SI STOJÍME S LESY V EVROPSKÉM KONTEXTU?

Stručně řečeno – různě. Potíže s lesy můžeme rozdělit na objektivní (klimatická změna, ke které sice celkem vydatně v přepočtu na hlavu přispíváme, ale sami ji nezvrátíme, a historický vývoj druhové skladby a pěstování lesů), a další, které jsou výhradně v naší moci, ale společenská vůle k jejich změně zatím není dostatečná.

V mezinárodním srovnání evropských lesních indikátorů (vycházejících zejména z pravidelných celoevropských zpráv State of Europe's Forests) má Česká republika velmi specifické a v některých ohledech nelichotivé postavení. Naše lesy sice vykazují vysokou technickou kvalitu a hospodářskou výtěžnost, z pohledu biodiverzity a ekologické stability však dlouhodobě zaostáváme za průměrem EU.

1. Zdravotní stav lesů a defoliace (*na konci pomyslného žebříčku*)

Česká republika má dlouhodobě nejvyšší míru odlistění (defoliace) jehličnatých stromů v Evropě. Podle mezinárodních dat programu ICP Forests trpí téměř 80 % našich starších jehličnanů výrazným poškozením (ztrátou jehličí o více než 25 %). Tento kritický stav přímo souvisí s klimatickou změnou a historickým dědictvím velkoplošných smrkových monokultur na nevhodných stanovištích.

2. Mrtvé dřevo (*aktuálně dobrý stav, ale ne zcela dobrovolný*)

Dlouhodobě se průměrný objem mrtvého dřeva v hospodářských lesích ČR pohyboval hluboko pod evropským průměrem. Zatímco země jako Slovinsko, Německo či Slovensko dosahovaly hodnot přes 25–30 m^3 na hektar, v běžných českých hospodářských lesích to bylo často méně než 5 m^3 na hektar. Kvůli obrovské kůrovcové kalamitě z let 2016–2024 objem ležícího a stojícího mrtvého dřeva v ČR skokově vzrostl o více než 40 %. Po odklizení zbytků kalamity a při soustavném tržním tlaku na dodávky biomasy bude ale velmi těžké rostoucí trend mrtvého dřeva bez dotační motivace/kompenzace potenciální tržní ztráty udržet.

3. Druhová rozmanitost dřevin (*pomalé zlepšování*)

V ČR se sice daří úspěšně zvyšovat podíl listnatých dřevin, stále však v celkovém zastoupení výrazně dominují jehličnany. S ohledem na rizika vyplývající z klimatické změny je struktura českých lesů stále příliš uniformní. A takové dlouho zůstanou, pokud se nepodaří snížit vliv zvěře na obnovu lesů (potravně oblíbenější jsou vždy méně zastoupené druhy, zejména listnáče vyjma buku, a jedle). Oplocenky nás opravdu nespasí.

4. Propojení lesů (*naše silná stránka*)

Vzhledem k historickému uspořádání naší krajiny a relativně velkým, celistvým lesním komplexům (např. v pohraničních horách, na Vysočině či ve vojenských újezdech) netrpí české lesy tak masivní fragmentací jako lesy v západní Evropě. Lesní krajina v ČR funguje jako poměrně kompaktní ekologický celek.

5. Lesnatost (*mírně pod průměrem EU*)

Na samotnou kvalitu životního prostředí vliv bezprostředně nemají, ale nedostatkem, který už by ten vliv měl, netrpíme a plocha lesů mírně, ale soustavně roste. Lesy pokrývají více než třetinu území České republiky. Průměrná lesnatost zemí Evropské unie se přitom pohybuje o pár procent výš. Nacházíme se sice v závěsu za lesnickými velmocemi (Finsko a Švédsko mají lesnatost přes 60 %), stojíme však výrazně lépe než státy jako Irsko, Dánsko nebo Nizozemsko, kde podíl lesů dosahuje jen nízkých desítek procent.

Les celkově přijatelný. Foto Milan Hron.

KUDY BYCHOM SE MIMO JINÉ MĚLI VYDAT, ABYCHOM SI MOHLI ODŠKRTÁVAT SPLNĚNÉ CÍLE V OBNOVĚ PŘÍRODY?

Polovinu lesů vlastní či ovládá stát, může tedy jasně stanovit priority a cíle a vyžadovat a kontrolovat jejich plnění. Druhá polovina vlastníků sice musí respektovat legislativu, ale daleko lépe reaguje na pobídky. Ale všechny dohromady je potřeba vzdělávat, motivovat i jinak než finančně a nechat je v rámci vymezených mantinelů tvořit nový les (zní to jistě hodně inženýrsky, ale věci kolem nás jsou výrazně rychlejší než postup přírodních procesů – s výjimkou kalamit, kde je to naopak, ale to zrovna moc nechceme). Tyto rychlé postupy samozřejmě budou dražší, ale finance by se měly utrácet s větší rozvahou.

Požadavky evropského nařízení o obnově přírody (NRL), jak byly ve vztahu k lesům stručně shrnuty na začátku, by měly zásadním způsobem proměnit filozofii dotačních programů v lesnictví asi takto: Dotace už nebudou sloužit primárně jako kompenzace za kůrovcové škody (včetně následné obnovy), ale stanou se motivačním nástrojem pro adaptaci lesů a zvyšování biodiverzity.

Konkrétně by se měly zaměřit na podporu rostoucích trendů u povinných indikátorů, takže by měly vypadat třeba takto:

1. Odměna za „ponechání dřeva k zetlení“ (indikátor Mrtvé dřevo)

Dotace tak pomohou překlenout ekonomickou ztrátu z neprodaného dříví.

2. Přísnější podmínky pro obnovu porostů (indikátor Druhová a věková pestrost)

- Dotace budou silně zvýhodňovat (nebo přímo vyžadovat) výsadbu stanovištně původních listnáčů a jedlí na úkor jehličnatých monokultur.
- Konec velkoplošných holosečí: finanční podpora bude vázána na šetrné technologie a omezování plošných holosečí při úmyslných těžbách, kde nelze dosáhnout při obnově rychlé prostorové („věkové“) rozrůzněnosti.
- Přirozené zmlazení: dotačně bude podporováno maximální využívání (druhově) žádoucí přirozené obnovy lesa ze semen mateřských stromů. Ideální nastavení podpory je ale výrazně složitější, než se může zdát.

Zakmeněný, zelený, výnosný, ale zranitelný a biologicky chudý les. Foto Milan Hron.

3. Zavedení plateb za ekosystémové služby (dříví není jediným „produktem“ lesa, patří sem např. i hydrologické funkce, regulace klimatu, ukládání uhlíku aj.)

Tento koncept se v ČR postupně legislativně ukotvuje. Vlastníci lesů budou finančně motivováni (např. formou ročních příspěvků na hektar) za to, že v lese udržují bohatou věkovou strukturu porostů nebo hospodaří tzv. přírodě blízkým způsobem (nepasečné hospodaření, výběrná těžba), což přímo pomáhá plnit indikátory nařízení o obnově přírody a udržovat další funkce lesů.

4. Specifické programy pro chráněná území a Natura 2000

Protože článek 4 nařízení o obnově přírody vyžaduje do roku 2030 obnovu 30 % degradovaných stanovišť (přednostně v územích Natura 2000), peníze z unijních fondů (např. současný Operační program životní prostředí) a národních programů (programy AOPK ČR) budou cíleně směřovat do těchto lokalit. Půjde podporu specifických zásahů, jako je prosvětlování doubrav, likvidace invazních dřevin nebo podpora habitatových nebo doupných stromů.

5. Propojení resortů a dotačních zdrojů (MŽP + MZe)

V minulosti docházelo k rozporům mezi dotační politikou Ministerstva životního prostředí (ochrana) a Ministerstva zemědělství (produkce). Nová opatření nařízení na obnovu přírody jsou integrována spolu s dosavadní Společnou zemědělskou politikou. Tím, že budou lesnické dotace čerpány ze stejného balíku evropských peněz jako zemědělské platby, měla by se zvýšit stabilita kroků i administrativní přehlednost čerpání.

Část podpor se již chystá, část se čerpá v souladu s cíli nařízení o obnově přírody, o podstatné části se bude muset jednat.

ZÁVĚREM

Evropské nařízení o obnově přírody (NRL) míří přesně na ty body, ve kterých bychom se ve (podtrhuji) svém (ČR) zájmu měli zlepšit, abychom lesy udrželi zejména stabilní a funkční. Zadání pro lesníky se mění co pár let, což je v přímém rozporu jak s „původním“ vzděláním (to se už musí dohánět trvale), tak hlavně s pomalým vývojem lesa jako celku. Dokud nám z korun smrků padá na zem semínko, budou z něj vyrůstat zase smrčky a my budeme stát před otázkou, co s tím – ponechat a mít radost (zdarma), nebo vyřezat a draze nahradit sazenicí?

Současná podoba Národního plánu na obnovu přírody na začátku září není známa a upřímně řečeno doufám, že se k ní budeme moci vrátit a snad i pod dojmy z letošního vyprahlého Česka pochopíme, jak ji upravit.

Je však třeba zdůraznit, že i sebelepší zákon je k ničemu, pokud chybí vůle jej smysluplně naplňovat.

První návrh NPOP byl koncem září odeslán do mezirezortního připomínkového řízení. V systému eKlepje do 9. 10. 2026 zpřístupněn k připomínkám.